

prof. zw. dr hab. Piotr Mickiewicz
Uniwersytet Gdański
piotr.mickiewicz@ug.edu.pl

W POSZUKIWANIU TEORETYCZNYCH PODSTAW ROSYJSKIEGO MYŚLENIA STRATEGICZNEGO ERY W. PUTINA

IN SEARCH OF THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE RUSSIAN STRATEGIC THINKING OF THE V. PUTIN'S ERA

Streszczenie: Fenomen rosyjskiej polityki określić można jako umiejętność osiągania celów politycznych poprzez konsekwentne prowadzenie skoordynowanych i wieloaspektowych przedsięwzięć polityczno-ekonomicznych, umiejętnie wspieranych działaniami dyplomatycznymi. Jest ona prowadzona w oparciu o strategię sektorowe, dzięki którym możliwe jest osiągnięcie interesu narodowego, jako wypadkowej procesu osiągania żywotnych interesów w wybranych obszarach aktywności politycznej i gospodarczej państwa. Polityka ta jest konstruowana w oparciu o klasyczne zasady myślenia strategicznego, zakładające zdefiniowanie interesu narodowego, określenie żywotnych interesów państwa w ważnych dla jego funkcjonowania i sposobu osiągnięcia interesu narodowego w obszarach oraz wizji prowadzenia tej polityki. Proces ten został podzielony na konkretne etapy, w trakcie których osiągane są poszczególne żywotne interesy państwa, co pozwala na wyznaczenie kolejnych, umożliwiających realizację interesu narodowego. Interesem narodowym Federacji Rosyjskiej jest usankcjonowanie pozycji mocarstwa globalnego, zaś żywotnymi interesami – uzyskanie instrumentów pozwalających na osiągnięcie tego celu strategicznego. Autor stawia tezę, iż koncepcja prowadzenia rosyjskiej polityki została oparta na myśli geopolitycznej autorstwa Halforda Johna Mackindera i Władimira Siemionowa Tien-Szańskiego. Do jej konstrukcji wykorzystano tezę o roli *Pivot Area* w procesie tworzenia potencjału państwa i zasadach funkcjonowania mocarstwa lądowego oraz teorię *Heaterlandu* wraz z wizją koniecznej ekspansji na obszary przyległe. Traktowanej zarówno jako rozwiązanie zapewniające bezpieczeństwo kraju o znacznej rozciągłości terytorialnej, jak i instrument pozwalający na uzyskanie statusu mocarstwa oraz potencjału zdolnego do przeciwstawienia się mocarstwu morskemu (globalnemu). Adoptowane do czasów współczesnych teorie obydwo geopolityków stanowią podstawę teoretyczną dla konstrukcji strategii oddziaływania międzynarodowego Rosji. W oparciu o nie oraz analizę, zmodyfikowanych w latach 2015-2016 oraz nowych (strategia bezpieczeństwa ekonomicznego do 2030 r.), dokumentów strategicznych możliwym jest określenie celów rosyjskiej polityki oraz formuły ich osiągania. W prowadzonych rozważaniach przyjęto, iż opanowanie Półwyspu Krymskiego kończy w rosyjskiej polityce etap podporządkowywania terytorialnego, określanego przez Mackindera jako *Word-Island*. Kolejnym etapem będzie sankcjonowanie pozycji mocarstwa globalnego, co doprowadzi do podjęcia różnorodnych form konfrontacji ze Stanami Zjednoczonymi. Obszary i formuła tej konfrontacji zostaną wyznaczone w oparciu o założenia obydwo teorii, dostosowane do uwarunkowań współczesnych i specyfiki budowy potencjału państwa rosyjskiego. Podstawowym obszarem rywalizacji pozostanie sfera eksportu nośników energii,

traktowana jako instrument wiązania gospodarczego państw – importerów oraz uzyskiwania wpływów politycznych w wybranych regionach globu. Szczególnym jej miejscem będzie Arktyka i Ocean Lodowaty, postrzegany jako jedyne potencjalne miejsce przeprowadzenia skutecznego ataku na państwo rosyjskie. Nowym, przedmiotowym obszarem tej rywalizacji stanie się natomiast kwestia udziału w globalnym rynku obrotu przetworzonymi nośnikami energii. Przez Rosję traktowaną jako instrument osiągnięcia wpływów w poszczególnych regionach globu oraz zwiększający odporność ekonomiczną państwa. W amerykańskiej polityce eksport tych nośników (gazu LNG) stanowić ma instrument oddziaływania politycznego, ograniczającego możliwości osiągnięcia tego celu. Polityka ta uzasadnia dodatkowo konieczność tworzenia przez Rosję strategii oddziaływania międzynarodowego w oparciu o tezy Harolda Johna Mackindera i Wienamina Siemionowa Tien-Szańskiego.

Słowa kluczowe: teorie geopolityczne, polityka, Rosja, potęga państwa

Abstract: The phenomenon of Russian politics can be defined as the ability to achieve political goals through consistent implementation of coordinated and multifaceted political and economic undertakings, skilfully supported by diplomatic activities. It is conducted on the basis of sectoral strategies thanks to which it is possible to achieve the national interest as a resultant of the process of achieving vital interests in the selected areas of political and economic activity of the country. This policy is constructed on the basis of classical principles of strategic thinking, assuming defining the national interest, defining vital interests of the country in the areas crucial for its functioning and the manner of achieving the national interest, and the vision of conducting this policy. This process has been divided into specific stages, during which individual vital interests of the country are achieved, which allows for the designation of the next ones, enabling the implementation of national interest. The national interest of the Russian Federation is the sanctioning of the position of the global superpower, and the vital interests – obtaining the instruments allowing to achieve the strategic goal. The author puts forward a thesis that the concept of running Russian politics was based on the geopolitical thought of Halford John Mackinder and Wieniamin Siemionow Tień Szański. Theses with the role of Pivot Area were used for its construction in the process of creating the state potential and the rules of functioning of the land power and the Heaterland theory with the vision of the necessary expansion into adjacent areas. Treated as both a solution ensuring the security of a country with a considerable territorial extent, as well as an instrument allowing to obtain the status of a superpower and a potential capable of opposing a maritime (global) power. Adopted to modern times, the theories of both geopoliticians constitute the theoretical basis for the construction of international impact strategies of Russia. Based on them and the analysis, modified in 2015-2016 and new (economic security strategy until 2030) strategic documents, it is possible to determine the goals of the Russian policy and the formula of their achievement. In the conducted deliberations, it was assumed that the control of the Crimean Peninsula ends the stage of territorial subordination in the Russian policy, determined by Mackinder as Word-Island. The next stage will be sanctioning the position of the global power, which will lead to various forms of confrontation with the United States. The areas and the formula of this confrontation will be determined based on the assumptions of both theories, adapted to the contemporary conditions and the specificity of building the potential of the Russian state. The basic area of competition will still be the sphere of energy carriers export, treated as an instrument of economic bonding of nations – importers and obtaining political influence in the selected regions of the world. The Arctic and the Antarctic Ocean will be a special place, perceived as the only potential place to carry out an effective attack on the Russian state. However, the issue of participation in the global market of turnover of the processed energy carriers will be the new subject matter of this competition. Treated by Russia as an instrument of achieving influence in individual regions of the globe and increasing the economic strength of the country. In the American politics, the export of these carriers (LNG gas) is to constitute an instrument of political impact,

limiting the possibility of achieving this goal. This policy justifies the necessity for Russia to create an international strategy based on the thesis of Harold John Mackinder and Wieniamin Siemionow Tień-Szański.

Keywords: geopolitical theories, politics, Russia, power of state.

Wprowadzenie

Istotą funkcjonowania państwa jest wykreowanie atrakcyjnego dla społeczeństwa *dobra wspólnego* (Arystoteles, księga I r. II, Locke, par. 139 i 171), co zapewnia zarówno zwartość społeczną państwa jak i wzmacnia jego potencjał polityczny. Pozwala także na określenie zakresu władzy powierzanej organom państwa, zakresu jego monopolu i stworzenie hierarchii społecznej (Holmes, s. 268). Umożliwia również, poprzez wypełnienie treścią pojęć *racja stanu* i *interes narodowy*, narzucenie społeczeństwu potrzeby prowadzenia określonej polityki. W rosyjskim rozumieniu tych pojęć dominującym jest pogląd, iż racja stanu to nie tylko wyższość, ale dominacja interesu państwa nad interesami społecznymi i jednostkowymi (Концепция 2016 р. 4, О Стратегии 2017 р. 14, О Стратегии 2015, р. 7, 42, 44). Natomiast interes narodowy zdefiniowano jako określone potrzeby państwa (tak zwane żywotne interesy), postrzegane łącznie, wraz z koncepcją działań zmuszających otoczenie międzynarodowe do ich akceptacji (Udalov, s. 61-77). Przyjęte założenia powodują, że rosyjski interes narodowy jest osiągany poprzez kompleksowe i wzajemnie skoordynowane polityki sektorowe. Niezmiennie od 2000 roku są one konstruowane w oparciu o klasyczne zasady myślenia strategicznego, zwłaszcza teorie Basila Liddell Harta, Juliana Lidera i André Beaufre'a¹. Adaptacja tych koncepcji na grunt rosyjski wymagała uwzględnienia uwarunkowań, w jakich funkcjonuje to państwo oraz doświadczeń historyczno-kulturowych. Determinantą w sposób zasadniczy kształtującą rosyjską politykę jest teza, iż państwo to funkcjonować musi jako mocarstwo lądowe, które ze względu na rozciągłość terytorialną jest zmuszone do dominowania obszarów przygranicznych. Drugą z zasad, która kreuje rosyjską myśl strategiczną jest porzucenie prób tworzenia *great strategy* na rzecz prowadzenia polityki komplementarnego osiągnięcia żywotnych interesów państwa (Морская доктрина 2001, s. 10-13, Концепция внешней 2008, cz. III, Концепция внешней 2016, podpunkt I.4 i p. IV). Jest ona prowadzona w oparciu o zapisy strategii sektorowych, w których określono cele cząstkowe prowadzonej polityki oraz sposoby ich osiągnięcia, przy jednoczesnym wskazaniu i zdiagnozowaniu procesów umożliwiających lub ograniczających ich realizację. Konsekwencją tego podejścia jest sposób konstruowania tych dokumentów

¹ Rosyjska myśl strategiczna została oparta na teoriach Juliana Lidera w odniesieniu do problematyki potęgi państwa, wizji gen. André Beaufre dotyczących roli władzy centralnej w prowadzeniu polityki i koncepcji prowadzenia komplementarnych działań w sferze gospodarczej, psychologicznej, politycznej Liddell Harta. Zob. Beaufre A, *Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968, s. 11-14 i 31-36, Liddell Hart B. H., *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959, s. 388-389, Lider J., *Military Theory. Concept, structure, problems*. Aldershort 1983, s. 5-6.

w układzie horyzontalnym. Kolejny etap planowanych działań następuje po osiągnięciu założonych celów cząstkowych lub w przypadku istotnej zmiany uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które determinują żywotne interesy państwa. Szczególną cechą tych strategii jest nie tylko ich znaczna, wzajemna korelacja, ale fakt nadania jednej z nich roli strategii wiodącej. W zasadniczym stopniu warunkującej sposób prowadzenia przedsięwzięć w ramach pozostałych polityk sektorowych.

Teorie Wieniamina Siemionowa Tien-Szańskiego i Halforda Johna Mackindera jako podstawa rosyjskiej myśli strategicznej w XXI wieku

Uniwersalne zasady myślenia strategicznego określiły sposób konstruowania długofalowych wizji prowadzenia polityki. Jej istotę determinuje natomiast teza, iż rosyjskim interesem narodowym jest posiadanie statusu mocarstwa globalnego. Ona z kolei definiuje zakres żywotnych interesów państwa. Interesem narodowym Rosji jest usankcjonowanie pozycji mocarstwa, zdolnego do kreowania ładu międzynarodowego w wymiarze ponadregionalnym. Jego osiągnięcie wymaga posiadania potencjału, który zapewni status realnego, a nie deklaratywnego mocarstwa. Spośród wielu czynników determinujących ten status rosyjscy politycy za najistotniejsze uznali umiejętne określenie obszaru terytorialnego, którego zdominowanie pozwala na osiągnięcie tej pozycji międzynarodowej oraz wdrożenie procesów integrujących zamieszkałe na nim społeczeństwo. Polityka ta została oparta na, adaptowanej do czasów współczesnych, myśli geopolitycznej Wieniamina Siemionowa Tien-Szańskiego oraz Halforda Johna Mackindera. W opinii autora podstawą rosyjskiej koncepcji odbudowy potęgi państwa są teorie *Pivot Area* i *Heartlandu* (Mackinder 1904, s. 14, 1919, s. 54-55), uzupełnione o poglądy Siemionowa Tien-Szańskiego, odnoszące się do specyfiki funkcjonowania mocarstwa lądowego. W oparciu o nie określono *obszar rdzeniowy* oraz regiony niezbędnej dominacji, czyli *Pivot Area* oraz *Heartland*. Przyjęto mackinderowską definicję *Pivot Area*, za który uznano obszar północno-wschodniej Eurazji² oraz *Rimlandu*, wraz z jego podziałem na *Inner of Marginal Crescent* i *Outer crescent* (Mackinder, 1904, s. 312-314). Za *Inner of Marginal Crescent* uznano terytoria Europy Środkowej i Zachodniej, Indochiny, Japonię oraz – w przeciwieństwie do Mackindera – całe terytorium Chin. Początkowo (do 2013 roku) status jedyne, funkcjonującego w *Outer crescent* mocarstwa morskiego przyznano Stanom Zjednoczonym. Wzrost znaczenia akwenów północnego Atlantyku i Oceanu Lodowatego w rosyjskiej polityce spowodował, iż od 2014 roku podobny status³ przyznano Wielkiej Brytanii. W rosyjskiej koncepcji uznano również, iż ChRL posiada status mocarstwa lądowego, co wymusza istotną modyfi-

² Jego granice wyznaczała Arktyka, Europa Środkowa, akwen Morza Kaspijskiego, terytoria Pakistanu i Afganistanu, wschodnie tereny Chin oraz Półwysep Koreański.

³ W opinii autora Wielka Brytania jest traktowana jako mocarstwo morskie o pozycji regionalnej (zdolne do prowadzenia działań na wybranym akwenie), ale ze względu na sojusz z USA i fakt ulokowania części interesów narodowych w zlewisku Atlantyku Północnego uznana została za wrogię gracza politycznego. Zdolność zwłaszcza do zablokowania możliwości osiągnięcia rosyjskich celów strategicznych z tym regionie.

kację też brytyjskiego teoretyka (Malle, s. 136-150, Sputnik 2017). Obszar *Heartlandu* obejmuje Chiny, lecz państwo to traktowane jest jako kraj niepodlegający kolonizacji. Celem prowadzonej polityki jest powiązanie interesów rosyjskich z chińskimi, w sposób pozwalający na zdominowanie *Heartlandu* przy chińskiej akceptacji tego stanu. Jest on osiągany poprzez specyficzne zdefiniowanie zagrożenia bezpieczeństwa, w postaci tezy o konieczności obrony państwa przed potencjalnym atakiem ze strony mocarstwa morskiego. Wymaga to uznanie rubieży *Heartlandu* za strefę buforową (Siemionow Tien-Szański 1928, s. 162-163). W przyjętych założeniach rozwiązanie to ma pozwolić na ograniczenia potęgi mocarstwa morskiego oraz jego zdolności do potencjalnej ekspansji na ten obszar. Do uzasadnienia tej polityki wykorzystano tezę Mackindera, który twierdził, że ten kto „rządzi Europą Wschodnią, dominuje nad Heartlandem, a ten kto rządzi *Heartlandem*, włada Światową Wyspą, zaś władca Światowej Wyspy, kontroluje Świat” (Mackinder 1919, s. 106)⁴. Przeciwdziałanie możliwości zdominowania *Heartlandu* przez Stany Zjednoczone jest więc w rosyjskiej koncepcji sprowadzone do niwelowania możliwości gospodarczej i politycznej obecności USA w Azji Środkowej oraz Europie Wschodniej. Osiągnięcie tego celu wymaga współdziałania z Chinami, ale przy założeniu, iż Państwo Środka zaakceptuje fakt rosyjskiej dominacji w tych regionach.

Sposobem uzyskania dominującej pozycji w Eurazji jest polityka sukcesywnego ekonomiczno-politycznego wiązania wybranych państw, których dobór uzależniony jest od etapu i regionu ekspansji (*Heartland*, *Marginal* i *Outer Crescent*)⁵. Nawiązując do teorii Siemionowa Tien-Szańskiego uznano, iż taką ekspansję może prowadzić silne i sprawne państwo, właściwie wykorzystujące potencjał ulokowany w *Pivot Area* (Siemionow Tien-Szański 1915, s. 14-20 i 33). Niezbędnym warunkiem jest więc uzyskanie przez nie statusu mocarstwa lądowego, którego potęgą jest także determinowana zdolnością do efektywnego zarządzania i sprawowania kontroli nad swym terytorium. Za Siemionowem Tien-Szańskim przyjęto także, iż *Pivot Area* powinna obejmować obszary strategiczne, które odgrywają zasadniczą rolę w procesie tworzenia potencjału państwa i budowie jego mocarstwowej pozycji (Siemionow Tien-Szański 1915, s. 17-18). Uznano także, że wydzielone obszary strategiczne muszą wypełniać zarówno funkcję obronną, jak i kreującą proces budowy mocarstwowości⁶ oraz umożliwić zdominowanie regionów przygranicznych⁷.

⁴ W oryginale cytat ten brzmi: *Who rules the East Europe, commands the Heartland, who rules the Heartland, commands the World-Island, who rules the World-Island, controls the World*. Mackinder H. *Democratic Ideals...* op. cit., s. 106.

⁵ Mackinder w ówczesnej sytuacji politycznej wymieniał Niemcy Austrię, Turcję, Indie oraz Chiny.

⁶ Siemionow Tien-Szański uznał, iż w przypadku północnej i środkowej Eurazji *Pivot Area* swym zasięgiem powinna obejmować tereny położone pomiędzy Wołgą a Jenisejem oraz Oceanem Arktycznym i Morzem Czarnym. Na jej obszarze wyróżnił cztery obszary strategiczne w postaci regionów kijowsko-czerlichowskiego, nowogrodzko-Piotr grodzkiego, środkowo-wołyńskiego oraz moskiewskiego (s. 18-20). Dwa pierwsze stanowiły bufor, obszar na którym należało zatrzymać interwencje potencjalnego agresora. Rolą centrów środkowo-wołyńskiego i moskiewskiego miało być kreowanie procesów zapewniających usankcjonowanie statusu mocarstwa.

⁷ Zwłaszcza wybrzeży mórz Bałtyckiego i Czarnego oraz środkowoazjatyckich krajów Wspólnoty Niepodległych Państw, które Tien-Szański określał jako regiony Altajski i Turkmęński.

Proces odbudowy pozycji państwa rosyjskiego w XXI wieku uwzględnia zasadnicze, stworzone przez obydwu myślicieli, teorie odnoszące się do funkcjonowania mocarstwa lądowego. Został on poprzedzony przez działania, które można zdefiniować jako próby określenia instrumentów pozwalających na wykreowanie potencjału państwa. Zarówno mogącego zastąpić nie w pełni użyteczny potencjał militarny, jak i pozwalającego na właściwe określenie obszaru *Pivot Area*. Za instrument kreujący potencjał państwa uznano zasoby surowców kopalnianych, co determinowało kształt *obszaru rdzeniowego*. Stanowiło go terytorium Federacji Rosyjskiej z obszarami przygranicznymi, które wyznaczono zgodnie z teoriami rosyjskiego geopolityka (Tien-Szański 1915, s. 17-20). Natomiast za podstawowy instrument oddziaływania uznano politykę wiązania surowcowego *Strefy Wewnętrznej Rimlandu*. Proces realizacji tej strategii warunkowały jednak dwa inne czynniki. Pierwszym był krach gospodarczy państwa, który unaoczniał rosyjskim politykom podatność państwa na kryzysy zewnętrzne. Za drugi uznać należy brak możliwości kontroli przez władze centralne sytuacji gospodarczo-politycznej Federacji Rosyjskiej, co było wynikiem decentralizacji i oligarchizacji kraju. Zjawiska te uznano za istotne zagrożenie bezpieczeństwa państwa, co określiło formułę prowadzonej polityki. Proces niwelowania tak zdefiniowanych zagrożeń skorelowano z działaniami, mającymi na celu integrację społeczeństwa wokół polityki prowadzonej przez władze centralne. Do tego celu wykorzystano zarówno tezę o zagrożeniu państwa jak i teorie Siemionowa Tien-Szańskiego, odnoszące się do sposobu zarządzania mocarstwem lądowym. Uznać na tej podstawie należy, że współczesna rosyjska polityka jest konstruowana w oparciu następujące tezy:

1. zwartość państwa, jego bezpieczeństwo oraz efektywność procesu tworzenia potęgi, jako mocarstwa lądowego zapewni tylko centralistyczny sposób zarządzania;
2. potęgę państwa tworzy się poprzez właściwe określenie obszarów strategicznych, w których tworzony jest potencjał państwa oraz zapewniających skuteczną obronę (możliwość oddziaływania międzynarodowego);
3. osiągnięcia statusu mocarstwa globalnego wymaga uzyskanie zdolności do kontroli (kolonizacji) regionów niezbędnych do budowy potęgi państwa i usankcjonowania jego pozycji.

Związek pomiędzy bezpieczeństwem państwa a sposobem jego organizacji

Warunkiem prowadzenia polityki odbudowy mocarstwowej pozycji państwa jest zdiagnozowanie przyczyn ograniczających tę pozycję. W odniesieniu do Rosji czynnikami tymi były bez wątpienia uwarunkowania geopolityczne i makroekonomiczne (Pertow, Putin 2012). Jednakże równie istotną rolę odgrywały takie determinanty jak znaczna rozległość terytorialna państwa, istniejące dysproporcje rozwojowe pomiędzy poszczególnymi regionami, pogłębiający się proces oligarchizacji gospodarki i administracji oraz nieprzygotowanie społeczeństwa do funkcjonowania w zdecentralizowanym systemie

administracyjnym. Trafnie określone jako *Homo Sovieticus*⁸ społeczeństwo oczekiwało na zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa, co w jego rozumieniu było obowiązkiem władzy. Ta potrzeba poczucia bezpieczeństwa została wykorzystana do powtórnej centralizacji władzy oraz integracji społeczeństwa wokół polityki prowadzonej przez władze centralne. Wizja tak zarysowanej polityki została określona w *Koncepcji bezpieczeństwa narodowego* (Концепция 2000). Wybór tego dokumentu, jak i jego nazwę (koncepcja, a nie strategia bezpieczeństwa) traktować należy jako formę wykreowania *dobra wspólnego*, nowej racji stanu i interesu narodowego. Za *dobro wspólne* uznano zapewnienie bezpieczeństwa państwa i obywatela, racją stanu stało się odbudowanie pozycji państwa, w celu zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom, a jednoznacznie sformułowany interes narodowy i żywotne interesy państwa miały zintegrować społeczeństwo z władzą centralą i nadać jej określony status w państwie.

Tabela 1. Żywotne interesy Rosji w ocenie administracji W. Putina

Interesy gospodarcze i społeczne	Krajowe interesy polityczne	Interesy w środowisku międzynarodowym
• zapewnienie zrównoważonego rozwoju gospodarczego [pierwszy zasadniczy cel strategiczny, stwarzający szansę na osiągnięcie interesów narodowych – PM] • budowa przekonania społecznego o ścisłym związku pomiędzy interesem osobistym (jednostki), społeczeństwa i państwa [drugi zasadniczy cel strategiczny, stwarzający szansę na osiągnięcie interesów narodowych – PM] • konsolidacja systemu demokratycznego, tworzenie stanu prawnego i społecznego ukierunkowanego na wsparcie procesów rozwojowych i zrównoważony rozwój społeczeństwa • zapewnienie stabilności gospodarczej i społecznej podmiotów Federacji i społeczeństwa	• zapewnienie integralności terytorialnej • utrzymanie stabilności systemu konstytucyjnego i instytucji państwowych oraz jednoci systemu prawnego [trzeci zasadniczy cel strategiczny, stwarzający szansę na osiągnięcie interesów narodowych – PM] • neutralizacja przyczyn i warunków sprzyjających pojawieniu się ekstremizmu politycznego i religijnego, separatyzmu etnicznego i ich konsekwencji • umacnianie zwartości społecznej poprzez propagowanie wzorców moralnych, patriotycznych i tradycji narodowej	• zapewnienie suwerenności i umocnienie pozycji Rosji jako mocarstwa globalnego • ochrona niezależności, suwerenności i integralności terytorialnej państwa, w celu zapobieżenia agresji militarnej przeciwko Rosji • pełna ochrona granicy państwowej ze szczególnym uwzględnieniem kontroli nad formami prowadzenia działalności gospodarczej i militarnej w strefie przygranicznej • przeciwdziałanie dezinformacji dotyczącej Rosji oraz ochrona zasobów informacyjnych państwa przed nieautoryzowanym dostępem

Źródło: Концепция национальной безопасности Российской Федерации, http://nvo.ng.ru/concepts/2000-01-14/6_concept.html (dostęp: 10.03.2017), cz. II: Национальные интересы России.

⁸ *Homo sovieticus* jako pojęcie zdefiniowane przez prof. Józefa Tischnera a nierozpropagowane przez Alexandra Zinowiewa. Tym rozumieniu to człowiek podporządkowany kolektywowi, prezentujący postawy roszczeniowe. Cechami charakterystycznymi są lenistwo, brak samodzielnej analizy zdarzeń, niechęć do samodzielnego działania, ucieczka od odpowiedzialności oraz koniunkturalizm, oportunizm, agresja wobec słabszych oraz uniżoność wobec silniejszych.

Skonstruowane w ten sposób interesy, a zwłaszcza konieczność ich osiągnięcia zarówno w środowisku międzynarodowym jak i poprzez polityki krajowe, wymagała pogłębienia procesu centralizacji państwa. Do uzasadnienia tego celu wykorzystano głównie teorię funkcjonowania mocarstwa lądowego Siemionowa Tien-Szańskiego, zwłaszcza tezę, iż zdecentralizowana władza administracyjna ma ograniczone możliwości reagowania na zaistnienie zagrożeń w bezpieczeństwie w poszczególnych częściach tak rozległego państwa, jakim jest Rosja. Dowodząc jej słuszności głosił, iż bezpieczeństwo Rosji jest uzależnione od zdolności władz administracyjnych do natychmiastowej reakcji na zdarzenia występujące w dowolnym regionie kraju (Siemionow Tien-Szański 1915, s. 14-17, 33). Obydwie tezy doskonale opisywały sposób funkcjonowania państwa rosyjskiego przełomu XX i XXI wieku i jako takie posłużyły do zdiagnozowania przyczyn jego słabości. Zdefiniowano je jako zagrożenia bezpieczeństwa, za które uznano – postrzegane kompleksowo – konsekwencje wewnętrznego kryzysu gospodarczego oraz nadmiernej samodzielności władz uchwałodawczych i wykonawczych poszczególnych podmiotów Federacji.

Tabela 2. Zasadnicze determinanty bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej w roku 2000

Zagrożenia w sferze gospodarczej	Zagrożenia w polityce wewnętrznej	Zagrożenia wynikające z przeobrażeń w polityce globalnej i regionalnej
• spadek PKB • zmniejszenie aktywności inwestycyjnej i innowacyjnej • obniżenie potencjału naukowo-technicznego • spadek produkcji rolnej • kryzys systemu bankowego • wzrost zewnętrznego i wewnętrznego zadłużenia państwa • dominacja nośników energii jako towaru eksportowego • znaczący udział żywności oraz towarów konsumpcyjnych i pierwszej potrzeby w strukturze importu	• odstąpienie od zasady supremacji prawa federalnego nad normami prawnymi podmiotów Federacji • niska efektywność działań administracji federalnej w odniesieniu do administracji podmiotów Federacji • „niedoskonałość” administracji [podatność na korupcje i związki polityczno-oligarchiczne – PM]	• dążenie przez grupy państw do osłabienia pozycji Rosji i jej możliwości wpływania na kształt stosunków międzynarodowych • dążenie przez USA do siłowego rozwiązywania problemów międzynarodowych

Źródło: Концепция национальной безопасности Российской Федерации, http://nvo.ng.ru/concepts/2000-01-14/6_concept.html (dostęp: 10.03.2017), cz. I: Россия в мировом сообществе, cz. III: Угрозы национальной.

Diagnoza stanu bezpieczeństwa państwa była podstawą do określenia zakresu przeobrażeń jego struktury administracyjnej, która trwała przez pięć lat (2000-2005). Jej zasadniczymi elementami była: odbudowa dominującej roli administracji centralnej w systemie politycznym Federacji, odzyskanie kontroli nad zasadniczymi sferami rosyjskiej gospodarki, w tym wiodącymi przedsiębiorstwami oraz integracja społeczeństwa z polityką władz, co dokonano poprzez nadzór nad sposobem funkcjonowania mediów.

Równolegle prowadzone działania skoncentrowane zostały na tworzeniu swoistej *bezpiecznej przestrzeni*, rozumianej jako zbudowanie kordonu bezpieczeństwa wokół własnych granic złożonego z państw zwasalizowanych lub uwzględniających rosyjskie interesy w prowadzonej polityce.

Obszary decydujące o potędze państwa

Mocarstwowa pozycja państwa jest osiągnięta poprzez właściwe wykorzystanie jego potencjału oraz podporządkowanie swoim interesom innych graczy politycznych, zwłaszcza w rejonach ulokowania żywotnych interesów państwa. W rosyjskiej polityce wykorzystanie potencjału państwa sprowadzono do uzyskania możliwości związania energetycznego wybranych regionów globu, co wymagało podporządkowania polityczno-gospodarczego poszczególnych państw i budowy relacji partnerskich z innymi graczami międzynarodowymi. Posługując się analizami Mackindera i Siemionowa Tien-Szańskiego uznano iż panowanie nad obszarem wyznaczanym przez Ocean Arktyczny i Morze Czarne ma znaczenie strategiczne i decyduje zarówno o bezpieczeństwie jak i potędze państwa rosyjskiego. Tak zdefiniowana *Pivot Area* postrzegana jest w układzie funkcjonalnym i terytorialnym. Obszar funkcjonalny to elementy potencjału gospodarczego Federacji, dzięki którym możliwym jest uzyskanie statusu mocarstwa wielowymiarowego. Generalnie, co podkreślał sam prezydent, przez całą pierwszą dekadę XXI wieku gospodarka rosyjska opierała się na eksporcie surowców kopalnianych (Putin 2012). Natomiast utrzymanie, także ze względu na uwarunkowania społeczne, przemysłu ciężkiego oraz zbrojeniowego kreowało znaczne potrzeby energetyczne rodzimego przemysłu. W konsekwencji wiodącą gałęzią rosyjskiej gospodarki stawał się sektor paliwowo-energetyczny oraz jego możliwości eksportowe, co określiło także pozycję poszczególnych centrów gospodarczych państwa. Kierując się tymi uwarunkowaniami odrzucono pogląd Siemionowa Tien-Szańskiego o granicach *Pivot Area* w układzie południkowym, wyznaczanym przez rzeki Wołga i Jenisej. Za tworzące integralną część rdzenia uznano, wykluczone przez Mackindera, rosyjskie obszary Dalekiego Wschodu. Obowiązującą stała się inna z tez rosyjskiego geopolityka, odnosząca się do strategicznych regionów państwa. We współczesnej Rosji rolę taką przypisano terytoriom zachodniej i środkowej Rosji od Sankt Petersburga do Nowogrodu, regionowi wokół moskiewskiemu, terytorium zlewiska środkowej Wołgi, Uralu oraz regionom wokół jeziora Bajkał. Natomiast status obszarów, definiowanych przez Siemionowa Tien-Szańskiego jako buforowe, przyznano terytoriom położonym nad morzami Bałtyckim, Czarnym i Ochockim. Ekonomiczna konieczność rozbudowy lądowych systemów przesyłowych surowców energetycznych wymagała także prowadzenia ekspansji na terytoria okalające Rosję. Zasadniczym instrumentem oddziaływania miała być polityka wiązania surowcowego regionów *Strefy Wewnętrznej Rimlandu*, przy równoczesnym uznaniu konieczności dominacji na akwenie Oceanu Arktycznego. Natomiast za regiony kolonizacji uznano środkowoazjatyckie kraje Wspólnoty Niepodległych Państw oraz zlewisk mórz Bałtyckiego i Czarnego (Военная доктрина 2000, Cz. II p. 19-15, Cz. III, p. 7-8 О Концепции, Военная доктрина 2010, p. 8, Концепция внешней 2013 P.IV podp. 42, 46, 48 e,

49, 51, 52, 53, 67). Dążenie do zdominowania tak określonych stref dokonać się miało poprzez uzyskanie wpływów politycznych w tych regionach i wykreowanie sytuacji, w której państwa graniczne będą zmuszone do uwzględniania w swej polityce interesów Rosji. Jako ostateczność zakładano możliwość zastosowania rozwiązania siłowego w postaci wykorzystanie instrumentarium militarnego w działaniach ukierunkowanych na osiągnięcie żywotnych interesów państwa (Военная доктрина 2000, s. 6-10, Военная доктрина 2010, p. 8). Oceniając sposób prowadzenia tej polityki wykazać można, iż jest ona prowadzona w oparciu o tezy Mackindera, chociaż w działaniach propagandowych raczej odnoszono się do teorii Siemionowa Tien-Szańskiego. Wynika to z innego celu, jaki rosyjskie władze zamierzały osiągnąć. Polityka ekspansji została skoordynowana z procesem integracji społeczeństwa i uzasadniania konieczności centralizacji państwa. Zaprezentowana społeczeństwu koncepcja *dobra wspólnego* w postaci silnego państwa oraz kształt jego żywotnych interesów (zapewnienie bezpieczeństwa państwu i społeczeństwu) została uzasadniona przez historyczny dowód i poglądy rosyjskiego uczonego. Dowodził on, że Rosja może być mocarstwem wtedy, gdy będzie funkcjonować jako silne gospodarczo i scentralizowane państwo, zdolne do skolonizowania regionów przygranicznych.

Zakres terytorialny i forma ekspansji

Ekspansja na obszar *Strefy Wewnętrznej Rimlandu* została uznana w rosyjskiej polityce jako warunek niezbędny do usankcjonowania statusu mocarstwa globalnego (Концепция 2013, p. I.4 podp. b, c, d, p. II.9, p. III.32, Концепция 2016, p. 49-55, 76-82) Przyjęła ona formę działań prowadzonych w układzie horyzontalnym i poprzez skorelowaną aktywność w ramach kilku polityk sektorowych. Podstawowym instrumentem oddziaływania międzynarodowego jest aktywność polityczno-gospodarcza. Adaptując kolejne tezy Siemionowa Tien-Szańskiego, za strategiczne regiony globu uznano terytoria wyznaczone przez zlewiska mórz Śródziemnego i Czarnego na południu, Południowochińskiego, Wschodniocińskiego i Japońskiego na wschodzie oraz Zatoki Meksykańskiej i Morza Karaibskiego na zachodzie (Siemionow Tien-Szański 2015, s. 5)⁹. Zasadniczą dla rosyjskiej wizji dominacji jest jednak udoskonalona teza Mackindera, iż mocarstwo kontynentalne po zdominowaniu *Heartlandu* może podjąć udaną próbę podporządkowania sobie *Strefy Wewnętrznej Rimlandu*. Jego zdaniem jest to równoznaczne z uzyskaniem statusu mocarstwa globalnego (Mackinder 1919 s. 194). Kierując się tą teorią uznano, iż najefektywniejszą formą zdominowania tego obszaru będzie polityka uzależniania surowcowego państw regionu (Концепция внешней 2000, cz. IV. Региональные приоритеты).

Za zasadniczy instrument oddziaływania uznano politykę eksportu surowców kopalnianych, co spowodowało iż wiodącymi politykami sektorowymi Rosji stała się:

- polityka energetyczna (szacowanie złóż, ich eksploatacja oraz przesył);

⁹ Globalnym mocarstwem w tej koncepcji jest państwo panujące nad tymi akwenami morskimi, a mocarstwami regionalnymi te kraje, które zdominują jeden z tych obszarów.

- polityka transportowa (eksport surowców oraz import elementów infrastruktury wydobywczej i przesyłowej);
- polityka morska (kontrola wybranych akwenów morskich i eksport surowców).

Rolę polityk wspomagających działania uzależniające państwa strefy od rosyjskich dostaw odgrywały polityki bezpieczeństwa i zagraniczna. Stworzony w ten sposób *kwintet polityk sektorowych*, który określam jako *kwintet strategiczny* tworzył w latach 2000-2016 rosyjską strategię państwową. Niezmiennie są one tworzone w oparciu o tezy Siemionowa Tien-Szańskiego i Mackindera, a kolejne ich modyfikacje wynikały z przeobrażeń na globalnym rynku obrotu nośnikami energii i faktu osiągnięcia celów horyzontalnych. Oddziaływanie międzynarodowe Rosja skoncentrowała na sześciu obszarach geograficznych, zbieżnych z regionami uznanymi za najistotniejsze dla ich teorii przez obydwu geopolityków. Najważniejszym do 2008 roku obszarem stał się region określany jako *bliska zagranica*, czyli obszary definiowane przez Siemionowa Tien-Szańskiego jako Ałtajski, Turkmeński oraz umożliwiające dotarcie nad Bałtyk i Morze Czarne (Białoruś, Ukraina.). Cel polityczny, jaki zamierzano osiągnąć to ich związanie ekonomiczne, pozwalające na stworzenie faktycznego *Heartlandu*, przy akceptacji współczesnej pozycji międzynarodowej Chin. Z tego względu polityka wobec tych państw prowadzona w dwóch wariantach: zwasalizowania (Białoruś, Armenia, Kazachstan, Kirgistan i Turkmenistan) oraz związania polityczno-gospodarczego. Do tej grupy zaliczono Uzbekistan, Tadżykistan i Ukrainę, a sposób oddziaływania na nie jest uzależniony od sytuacji regionalnej, wewnętrznej w tych państwach oraz aktualnych interesów Rosji. Drugi obszar stanowią państwa *Strefy Wewnętrznej*. Zostały one podzielone wg klucza geograficznego oraz znaczenia dla procesu osiągania żywotnych interesów Rosji. W *Inner of Marginal Crescent* za państwa partnerskie uznano Republikę Federalną Niemiec, Francję, Turcję i Włochy. Ich rolę w rosyjskiej polityce określał zakres możliwej współpracy gospodarczej oraz położenie geopolityczne. Najistotniejszym partnerem jest Republika Federalna Niemiec ze względu na wspólnotę interesów w zakresie obrotu nośnikami energii. W zamian za możliwość wypełniania roli głównego europejskiego dystrybutora nośników energii Niemcy stały się podstawowym partnerem gospodarczym, któremu pozwolono na uzależnienie części rosyjskiej gospodarki (skala inwestycji i pożyczek, zależność od dostaw elementów infrastruktury przemysłu wydobywczego). Za partnerów istotnych uznano Włochy i Turcję, które wypełniają funkcje partnerskiego państwa tranzytu (Włochy) i blokującego możliwości wybicia się na suwerenność państw regionów ałtajskiego i turkmeńskiego (Turcja). Natomiast za państwa potencjalnie wrogie uznano te, które nie akceptują rosyjskiej dominacji w zlewisku Bałtyku i Morza Czarnego zgodnie z tezami Siemionowa Tien-Szańskiego. Region ten został uznany za priorytetowy dla rosyjskiej polityki w latach 2008-2012, a celem było zdominowanie europejskiego rynku energii.

W obszarze *Outer crescent* również wyróżniono potencjalnych sojuszników (ChRL, Indie i Iran), chociaż zakładano także osiągnięcie celu minimalnego w postaci ich usytuowania jako partnerów gospodarczo-politycznych. Drugą grupę stanowią państwa, na których politykę Rosja usiłowała oddziaływać (Korea Płd., Japonia). Specyficznie w tej koncepcji usytuowano Chiny oraz Iran. Potencjał gospodarczy Pekinu wymusił

nie tylko akceptację przez Rosję żywotnych interesów tego państwa, ale także poziom wzajemnego związania polityczno-gospodarczego. Zarówno w odniesieniu do kształtu rosyjskiego eksportu surowców energetycznych na rynki azjatyckie, jak i roli Iranu. Państwo to wypełnia rolę istotnego instrumentu oddziaływania na globalne mocarstwo i kraje tak zwanej strefy zewnętrznej, zwłaszcza eksporterów nośników energii (kraje Zatoki Perskiej, Australia i Indonezja).

Potencjalne formy rosyjskiego oddziaływania międzynarodowego w trzeciej dekadzie XXI wieku

Przyjęta przez USA koncepcja eksportu nośników energii (*Effect*, s. 13-14, 25-27) została uznana przez rosyjskich polityków za działania agresywne. Opierająca się na tezie Mackindera o formie rywalizacji mocarstwa morskiego z lądowym, rosyjska reakcja przyjęła formułę ekspansji, pozwalającej na uzyskanie możliwości kontroli akwenów oceanicznych (Mackinder 1904, s. 41-45). W pierwotnych rosyjskich założeniach, z roku 2015, obszarem tej rywalizacji miały być akweny południa Europy, czyli zlewiska mórz Kaspijskiego, Azowskiego, Czarnego oraz Śródziemnego. Amerykańska wizja eksportu nośników energii zmusiła Rosję do redefinicji tych założeń. Określona w *Strategii bezpieczeństwa ekonomicznego* formuła rosyjskiego oddziaływania międzynarodowego została oparta na teorii Siemionowa Tien-Szańskiego, zwłaszcza na tezie o zagrożeniu bezpieczeństwa państwa. Mniej eksponowaną, ale realizowaną koncepcją będzie poszerzanie strefy skolonizowanej, zgodnie z teoriami Mackindera, zwłaszcza w odniesieniu do zlewiska Oceanu Spokojnego.

Tabela 3. Modyfikacja celów działalności morskiej Federacji Rosyjskiej na akwenach Kierunków Regionalnych Narodowej Polityki Morskiej po zajęciu Półwyspu Krymskiego

Kierunek i akweny	Cele działalności morskiej na poszczególnych Kierunkach Polityki Morskiej
1	2
Atlantycki	Ocean Atlantycki • możliwość utrzymania adekwatnej w stosunku do sił floty amerykańskiej, obecności wojskowej Marynarki Wojennej • zapewnienie ciągłości funkcjonowania morskich połączeń komunikacyjnych z Rosją Morze Bałtyckie • rozwój infrastruktury portowej, pozwalającej na zwiększenie możliwości eksportowych gazu i węglowodorów oraz wykorzystywania połączeń śródlądowych z portami bałtyckimi • budowa podmorskich systemów przesyłowych i energetycznych do Obwodu Kaliningradzkiego • rozszerzenie możliwości wykorzystania systemu Autostrad Morskich na trasie Kaliningrad – Ust’Łuda i St. Petersburg oraz Sassnizt-Mukran – Kaliningrad – Ust’Łuda i St. Petersburg Morze Śródziemne • zapewnienie adekwatnej obecności wojskowej Marynarki Wojennej na Morzu Śródziemnym, w tym umożliwienie stacjonowania rosyjskiej floty wojennej na tym akwenie

1	2
	• rozbudowa systemu połączeń promowych pomiędzy Morzem Śródziemnym a Czarnym Morze Czarne i Morze Azowskie • rozwój infrastruktury Floty Czarnomorskiej na Krymie na poziomie pozwalającym na realizację rosyjskich celów strategicznych na Morzu Czarnym • rozwój infrastruktury morskiej i energetycznej na Krymie i Kraju Krasnodarskim • rozszerzenie możliwości stosowania żeglugi morsko-rzecznej oraz rozbudowa systemu połączeń pasażerskich ze szczególnym uwzględnieniem połączeń z Krajem Krasnodarskim, Kubaniem dzięki wykorzystaniu Morza Azowskiego i rzeki Don • wykorzystanie możliwości eksportu nośników energii przez Morze Czarne
Arktyczny	• pełne wykorzystanie mechanizmów i procedur Traktatu Arktycznego do realizacji i ochrony rosyjskich interesów w regionie • wykorzystanie wodnych zasobów biologicznych w Antarktyce do wzmocnienia potencjału ekonomicznego Federacji • zwiększenie potencjału Floty Północnej, pozwalające na kompleksowe wzmocnienie pozycji Rosji i utrzymanie stabilności politycznej w regionie • budowa kompleksów przesyłu gazu w regionie mórz Barentsa i Karskiego • intensyfikacja działań sił morskich wokół archipelagu Svalbard, Ziemi Franciszka Józefa, Nowej Ziemi i Wyspy Wrangla • ograniczenie działalności morskiej państw trzecich poprzez wykorzystanie prawa morza i umów wielostronnych z mocarstwami morskimi
Kaspijski	• stworzenie systemu wydobywania i przesyłu ropy naftowej oraz gazu w rosyjskiej części Morza Kaspijskiego • rozwój sił Floty Kaspijskiej i innych rodzajów wojsk w skali adekwatnej do stawianych zadań
Pacyfik	• zapewnienie stabilności strategicznej w regionie i niwelowanie zagrożeń dla rosyjskich interesów • rozwój potencjału siłowego na bazie Floty Pacyfiku oraz sił i środków FSB • ograniczenie możliwości blokady i izolacji regionów pacyficznych Federacji poprzez zintensyfikowanie działalności morskiej i rozbudowę infrastruktury morskiej • budowa podmorskich systemów przesyłowych, w tym terminala gazu LNG oraz gazociągu Sachalin – Cieśnina Tatarska – Komsomolsk nad Amurem – Chabarovsk – Władywostok • integracja regionu z azjatycką przestrzenią gospodarczą i tworzenie stałych połączeń morskich z portami Dalekiego Wschodu, między innymi w celu wykorzystania tranzytu z Azji Południowo-Wschodniej do Europy Koleją Transsyberyjską
Ocean Indyjski	• rozwój przyjaznych stosunków z Republiką Indii i współpraca z innymi państwami regionu • angażowanie się w procesy stabilizacji sytuacji politycznej w regionie w celu uzyskania możliwości czasowej obecności marynarki wojennej Federacji Rosyjskiej na Oceanie Indyjskim • zapewnienie możliwości obecności rosyjskich sił morskich na akwenie Oceanu Indyjskiego, między innymi w celu zwalczania piractwa

Zmiana celów strategicznych nie doprowadzi do zasadniczych zmian formuły oddziaływania międzynarodowego. Będą one nadal osiągane poprzez prowadzenie kompleksowych przedsięwzięć, za pomocą środków politycznych, dyplomatycznych, wojskowych i specjalnych (О Стратегии 2017, Cz. V, p. 32, 33). Celem rosyjskiej aktywności pozostanie zdominowanie wybranych obszarów globu poprzez ich związywanie energetyczne oraz ochrona interesów rosyjskich podmiotów gospodarczych, w arktycznym szelfie kontynentalnym i globalnych akwenach morskich. Nowa forma kolonizacji przybierze postać przedsięwzięć wiążących wybrane państwa-importerów przetworzonych nośników energii oraz poszerzania możliwości oddziaływania w strukturach regionalnych układów zbiorowych [WNP, EAU, BRISC, SOW]. Organizacje te będą wykorzystywane do poszerzania rosyjskich możliwości eksportowych i inwestycyjnych (О Стратегии 2017, punkt 21, podpunkty 2,3,5. Концепция внешней 2016 г. Cz. I., p.2. Cz. IV, p. 80-90). W wymiarze wewnętrznym na nowo określone zostaną centra gospodarcze. Status taki uzyskają regiony, będące miejscami wdrażania programów modernizacyjno-inwestycyjnych., zwłaszcza wschodnia Syberia, obszary północnej części Federacji, Daleki Wschód, Północny Kaukaz, Krym i Obwód Kaliningradzki. Nowym rozwiązaniem będzie też ściśle powiązanie zdolności eksportowych z uzyskaniem możliwości obrotu towarowego przetworzonych nośników energii, co na nowo określa pozycję przemysłu paliwowo-energetycznego oraz polityk transportowej i morskiej. Przemysł paliwowo-energetyczny, potraktowany zostanie jako kreator polityki pro-rozwojowej, natomiast zadaniem polityki bezpieczeństwa i zagranicznej będzie pozyskanie nowych rynków zbytu oraz skuteczne ograniczanie amerykańskiej dominacji - zarówno jako państwa kontrolującego globalne szlaki wymiany handlowej, jak i eksportera nośników energii. Obszarami aktywności polityczno-militarnej będą akweny mórz Północnego, Bałtyckiego i Śródziemnego w Europie i Wschodniochińskiego oraz Południowochińskiego w Azji. Celem minimum tej aktywności będzie wypchnięcie floty amerykańskiej z Oceanu Lodowatego, w jego zachodniej części oraz ograniczenie możliwości działania na jego wschodnich akwenach, wraz z wodami północnego Pacyfiku. Natomiast za żywotny interes Rosji uznać należy uzyskanie możliwości kontroli tras żeglugowych Indo-Pacyfiku. Akwen ten, wraz z północnym Pacyfikiem i Oceanem Lodowatym traktowany będzie jako jeden ze szlaków transportu przetworzonych nośników energii i wyrobów olejowych do tak zwanych *nowych importerów*. Konieczność korzystania z chińskich baz morskich (chiński sznur pereł) powoduje, że działania te prowadzone będą w kooperacji z ChRL oraz uwzględniać będą chińskie interesy. Ograniczenie zakresu tej kooperacji może nastąpić z chwilą uzyskania możliwości stałego bazowania rosyjskich sił morskich w bazach usytuowanych na Seszelach oraz w Singapurze oraz zakończeniu procesu modernizacji marynarki wojennej.

Istotnym przeobrażeniem powinna ulec rosyjska polityka na Arktycznym Kierunku Narodowej Polityki Morskiej. Będzie ona kreowana nie tylko przez dążenie do zdominowania wybranych obszarów Arktyki i kontroli Północnego Szlaku Żeglugowego. Równie istotnym czynnikiem kreującym kształt polityki arktycznej stanie się zakres wykorzystywania przez Chiny rosyjskich linii transportowych, określanych jako Arktyczny Jedwabny Szlak. Przyjęta w lipcu 2017 roku koncepcja morskich połączeń pomiędzy

Tabela 4. Rozbudowa infrastruktury wokół arktycznych baz wojskowych.

Region	Rozmieszczone siły	Zadania
Alakurti	- wzmocniona brygada zmotoryzowana w sile 7000 żołnierzy - lotnisko	wsparcie potencjalnych działań w Arktyce
Kotielnyj	- okręty bojowe - lodołamacze - lotnisko	- kontrola szlaków żeglugowych w Cieśninie Beringa - obecność na Oceanie Lodowatym
Temp	lotnisko dla samolotów transportowych	wsparcie logistyczne działań w Arktyce
Tkisi	lotnisko dla samolotów patrolowych, rozpoznawczych i myśliwców przechwytyjących	- kontrola akwenów wokół arktycznych - patrole powietrzne i możliwość rażenia obiektów na Alasce
Anadyra	lotnisko dla myśliwców przechwytyjących	patrole powietrzne i możliwość rażenia obiektów na Alasce
Wyspa Wrangla	baza wojskowa (w budowie)	monitorowanie Cieśniny Beringa
Ziemia Franciszka Józefa	baza wojskowa (w budowie)	kontrola sytuacji w północno-zachodniej części Morza Barentsa
Murmańsk	miejsce stacjonowania wzmocnionej brygady zmotoryzowanej i brygady piechoty morskiej	przewodzenie operacji bojowych
Archangielsk	miejsce stacjonowania wzmocnionej brygady zmotoryzowanej	przewodzenie operacji bojowych
Jamalsko-Nieniecki Okręg Autonomiczny	miejsce stacjonowania brygady piechoty morskiej	przewodzenie operacji bojowych
Nowa Ziemia	- pułk obrony przeciwlotniczej z rakietami S400 Triumf - zestawy artyleryjsko-rakietowe Pancyr S-1	obrona terytorium i kontrola obszaru wraz z przyległymi akwenami morskimi

Źródło: opracowanie własne

Morzem Północnym a Oceanem Arktycznym, z wykorzystaniem portów Murmańsk, Archangielsk i Władywostok. Mają być one równolegle wykorzystywane przez Rosję do eksportu gazu LNG i wyrobów olejowych, zaś przez Chiny do eksportu towarów skonteneryzowanych (*China's*, p. 3.1 i 3.2). Aktywność morska zostanie ściśle powiązana z przedsięwzięciami inwestycyjnymi na Półwyspie Jamajskim, regionach sachalińskim, irkuckim oraz Jakucji¹⁰ oraz z działaniami ukierunkowanym na usankcjonowanie rosyjskiej pozycji w Arktyce. Będzie ona prowadzona poprzez wykorzystanie instrumentarium siłowego, w tym sukcesywne zwiększanie potencjału bojowego stacjonujących w regionie sił zbrojnych. Ich zadaniem będzie umożliwienie prowadzenia prac badawczych pozwalających na oszacowanie i ocenę możliwości podjęcia wydobywania surowców energetycznych oraz niwelowanie potencjalnych możliwości operowania na akwenie Oceanu Arktycznego sił morskich innych państw (*О Военной доктрине, Морская док-*

¹⁰ Obecnie największymi odbiorcami gazu skroplonego są Japonia i Korea Południowa. Szersze możliwości eksportowej mają zapewnić terminale gazowe Jamał LNG, (Władywostok LNG) i Sachalin LNG.

трина 2015, cz. III, p. 49-56). Już obecnie rozlokowane w rejonie siły lądowe, zwłaszcza wojska specjalne, sukcesywnie uzyskują zdolność do prowadzenia działań operacyjnych w dowolnym regionie Arktyki, w reakcji na próby ograniczania rosyjskich interesów.

Planom eksportu nośników energii i eksploatacji zasobów arktycznych podporządkowana zostanie polityka bałtycka. Obecnie akwen ten jest traktowany jako zasadnicza trasa transportu surowców energetycznych do Europy. Należy jednak założyć, iż zmieni on swój status, o czym świadczą inwestycje prowadzone w Obwodzie Kaliningradzkim. Struktura sił rozmieszczonych na jego terytorium pozwala na ich wykorzystanie jako ewentualnego odwodu dla jednostek podejmujących działania w celu ochrony rosyjskich interesów na północnych akwenach Europy i w Arktyce (Морская доктрина s. 10-13). Z tego względu jednym z celów rosyjskiego oddziaływania na tym obszarze będzie niedopuszczenie do bazowania sił morskich USA. Cel ten ma być osiągnięty poprzez kreowanie incydentów morskich, skierowanych przeciwko flotom państw trzecich, jak i prowadzenie wspólnych przedsięwzięć politycznych wojskowych oraz gospodarczych z Chinami (Mickiewicz 2018). Aktywność bałtycka Rosji zostanie skoncentrowana na pogłębianiu zakresu współpracy bilateralnej z Chinami oraz Republiką Federalną Niemiec, mającej na celu zdominowanie bałtyckiego systemu transportowego. Drugą formą aktywności będzie kreowanie przedsięwzięć pozwalających na rozbudowę systemów przesyłowych w UE i ich integrację z *Nord Stream* oraz ominięcie regionu Europy Środkowej jako obszaru tranzytu. Podjęta zostanie próba przeniesienia wymiany handlowej z obszarów lądowych na akwen bałtycki, poprzez wykorzystanie bałtyckich portów Republiki Federalnej Niemiec oraz autostrad morskich Rostock i Sasnitz – Mukran z portami rosyjskimi.

Za obszar strategiczny, który poddany będzie nadal procesowi kolonizacji uznać należy region czarnomorsko-śródziemnomorski i zlewisko Morza Kaspijskiego. Celem politycznym, pozostanie niedopuszczenie do alternatywnego eksportu surowców energetycznych z Azji Centralnej. Pierwszoplanowym zadaniem rosyjskiej polityki w tym obszarze będzie jednak uzyskanie możliwości działania na akwenie śródziemnomorskim, zwłaszcza na trasach przewozu towarowego z wykorzystaniem Kanału Sueskiego. Podstawową formą aktywności będzie budowa przyjaznych relacji z Włochami i Turcją, Republiką Cypru Północnego oraz próba odbudowy wpływów w Afryce Północnej. Państwem, wobec którego kierowana będzie oferta ścisłej kooperacji zostanie najprawdopodobniej Libia, na terenie której planowana jest budowa stałej bazy morskiej. Polityka ta na nowo określa także specyfikę układów sojuszniczych. Zasadniczą rolę odgrywać będzie partnerstwo chińsko-rosyjskie, które jest warunkowane wzajemnym uznaniem i akceptacją interesów, ułożonych zwłaszcza na Pacyfiku, Morzu Śródziemnym i Bałtyckim. Celem rosyjskiej polityki będzie także maksymalne poszerzenie wzajemnych relacji z Turcją, wobec której podjęta będzie próba związania energetycznego poprzez dostawy gazu i udostępnienie technologii umożliwiającej budowę elektrowni jądowych. Możliwość taką stwarza usankcjonowanie kształtu wyłącznych stref ekonomicznych na Morzu Czarnym w wyniku aneksji Krymu. Ewolucji ulegnie także sposób prowadzenia aktywności morskiej, w tym kształt sił morskich. Zwiększy się potencjał floty wypełniającej tak zwane działania systematyczne na akwenach morskich, zwłaszcza

lodołamaczy i holowników. Rosjanie dążyć będą do poszerzenia możliwości kontroli akwenów morskich w regionach docelowego eksportu przetworzonych nośników energii. Ograniczenia możliwości stałego stacjonowania okrętów wojennych na tych akwenach powodują, że działania te będą prowadzone wraz z flotą chińską i przy wspólnym wykorzystaniu możliwości bazowania. Obecnie taką możliwość obydwie floty posiadają na akwenach Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego. Celem obydwu państw będzie jednak uzyskanie takiej zdolności na Morzu Śródziemnym, a krajem który uzyska prawo do zbudowania własnych baz morskich w tym regionie będzie Rosja.

Podsumowanie

Rosyjska polityka oddziaływania międzynarodowego znajduje się w stanie *in statu nascendi*. Nie oznacza to, że jest budowana w sposób nieprzewidywalny, czy też ogranicza się do reagowania na zaistniałą sytuację. Proces jej tworzenia wynika ze zmiany sposobu oddziaływania, który jest reakcją na inną niż się spodziewano formę rywalizacji z USA. Decyzja amerykańskiego prezydenta o uwolnieniu zakazu eksportu nośników energii została uznana za istotne zagrożenie dla rosyjskiej stabilności finansowej oraz niwelującą status mocarstwa. Potraktowano ją jako skuteczny atak na Rosję, który efektywnie uzupełnił politykę okrążania mocarstwa lądowego przez mocarstwo morskie. W tej sytuacji działaniem niewystarczającym stała się polityka kolonizowania oraz wiązania ekonomiczno-politycznego obszarów mackinderowskiej *strefy wewnętrznej*, a nawet stworzenie *Word-Island*. Koniecznością staje się ekspansja ma *strefę zewnętrzną Rimlandu*, prowadzona wspólnie z drugim mocarstwem lądowym (ChRL) przy wykorzystaniu nowej formuły eksportu nośników energii oraz potencjału eksportowego Chin. Drugim celem tej polityki jest całkowite opanowanie akwenów wokół bieguna północnego. Zadanie to taktowane jest jako realizacja zadania obrony terytorium Federacji, zarówno kontekście militarnym, jak i ekonomicznym. W rosyjskich koncepcjach strategicznych eksport nośników energii przez akwen Oceanu Lodowatego jest jednym z najistotniejszych instrumentów, pozwalających na kolonizację (związanie) wybranych obszarów *strefy zewnętrznej Rimlandu*.

Bibliografia

- Aristotle, *Politics* (polish edition), Warszawa 2005.
- Beaufre A, *Deterrence and Strategy*, (polish edition) Warszawa 1968
- China's Arctic Policy, The State Council Information Office of the People's Republic of China, January 2018
- Effect of Increased Levels of Liquefied Natural Gas Exports on U.S. Energy Markets, Independent Statistics & Analysis, DC 20585 U.S. Energy Information Administration, Washington, October 2014
- Holmes S., *The Anatomy of Antiliberalism* (polish edition), Kraków 1998
- Liddell Hart B. H., *Strategy. The Indirect Approach* (polish edition), Warszawa 1959.
- Lider J., *Military Theory. Concept, structure, problems*. Aldershot 1983, s. 5-6.

- Locke J., *Two Treatises of Government* (polish edition), Warszawa 2015
- Концепция внешней политики Российской Федерации, утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.
- Концепция внешней политики Российской Федерации, утверждена Президентом Российской Федерации В.В. Путиным 12 февраля 2013 г.
- Mackinder, *The geographical pivot of history*, The Geographical Journal, 23, London 1904.
- Mackinder, H, *Democratic Ideals and Reality*, Holt, New York 1919
- Malle S., *Russia and China in the 21st century. Moving towards cooperative behaviour*, *Journal of Eurasian Studies*, Volume 8, Issue 2, July 2017.
- Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года Президентом Российской Федерации В.В. Путиным 27 июля 2001 г.
- Указ Президента РФ от 13 мая 2017 г. N 208 О Стратегии экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года
- Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года N 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации
- Указ Президента Российской Федерации от 10.01.2000 г. № 24 О национальной безопасности Российской Федерации
- Военная доктрина Российской Федерации Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 21 апреля 2000.
- Mackinder *The geographical pivot of history*, The Geographical Journal, 23, London, 1904
- Putin, V., *Economic tasks*, Vedomosti newspaper 30 january, 2012
- Russia will take China's development plans into consideration* (Putin says), Sputnik news (polish edition) 17.11.2017
- Putin: Rosja uwzględni plany rozwojowe Chin, Sputnik, 17.11.2017,
- Peterföf R., *Obstacles to the Transformation of the Soviet Economy*, Aussenpolitik 1991, nr 3.
- Семенов Тянь-Шанский В.П., *О могущественном территориальном владении применительно к России. Очерк по политической географии*, Петроград. 1915
- Семенов-Тянь-Шанский В.П., *Район и страна*, Рипол Классик, 2013.
- Udalov V., *National Interests and Conflict Reduction, w: Cooperative Security. Reducing Third World Wars*, red. I. W. Zartman, V. A. Kremenjuk, Seracuse New York 1995.